

[Transcript] Dagens Eko / Leo, 12, tog strid mot tvångsvården

Daniel Leo Brandqvist. Det ska jag erkänna ett namn jag aldrig hört förut. Borde man veta vem det är?

Jag hade inte heller hört namnet innan jag läste ett gammalt rättsfall, där han utmanade systemet med tvångsvård.

Ett fall som är en idag lyfts fram av experter som en helt avgörande väntpunkt för barns rätt att komma till tals.

Det här är Dagens Eko med Robin Olin. Idag om hur 12-åriga Leo tog strid mot tvångsvården.

Året är 2013. I en stad i Västra Sverige bor en 12-årig pojke, Leo Brandqvist.

Han skolkar ofta från skolan, kör måped fast han är för ung och dricker sprit ibland.

I ett försök att få honom att sluta med det här har han fått flytta till sin faster, men problemen fortsätter.

Socialtjänsten misstänker att han tar droger och skäl saker från familjen han bor hos.

Hösten 2013 bestämmer socialnämndens ordförande att Leo omedelbart ska tvång som händer tas, enligt LVU.

Han hamnar på en låst avdelning på en institution, ungdomshemmet Nereby. Beslutet slås fast av förvaltningsrätten.

Gäst är Daniel Velasco, grävreporter på Ekot.

Och ja, Daniel, om vi börjar där när Leo är 12 år. Alltså, hur plever han själv sin situation då, skulle du säga?

Ja, på många sätt, som vilken 12-åring som helst. Han är intresserad av parkor och skateboard och är mycket ute med kompisar.

Men han är också ganska rastlös. Han sticker mycket hemifrån, rymmer hemifrån.

Hans mamma beskriver det som att han kan sköta sig jättebra i flera månader och sedan plötsligt bara vända det.

Han sticker väg och ingenting funkar under en lång period.

Socialtjänsten får upp ögarna för honom. Han får också sända en ADHD-diagnos.

Nu var det att 10 år sedan, så när jag nu fick tag i Leo så är han vuxen. Han är 23 snart.

Men han minns fortfarande hur det var när han var 12 och allting började.

Jag var väldigt uttagerande och stack mycket hemifrån.

Vi kunde vara borta och testade både dricka alkohol och börja hänga med fel umgänge och lite äldre grabbar än mig.

Så tog mig fast över och skulle försöka hjälpa mig där. Men det gick inte utan jag fortsatte med sommarbeterande.

Socialtjänsten blev inkopplad och sen blev jag placerad på ett akut hem till slut.

Jag fortsatte rymma hemifrån. Jag vet inte riktigt varför utan det var bara nån reaktion på ångest och så vidare.

Ett flyttbeterande helt enkelt.

Och så blir han ju då alltså om händetagen. Hur går det där till? Hur ser en sådan process ut?

Det är en väldigt speciell process. För barn under 15 kan det faktiskt vara så att man kan bli omhändertagen och inlås i en ganska fängesliknande institution under flera år.

Och det är utan att man ens får vara med i rättsalen när det här prövas i domstol.

Hela den här processen saknar egentligen motstycken när det gäller rättssäkerhet i Sverige.

För man under 15 ser man inte processbehör i somligheter.

Man är för liten för att driva sin sak i rätten och barnen får sälja vara med där.

Och till skillnad från för en vuxen eller en äldre ungdom så är det juridiska ombudet som man får. Det kan gå emot klientens vilja, så gå emot barnens vilja och driva en helt annan linje i rätten än den som barnet vill.

Jag tänker på advokater som några som tvärtom ska försvara en oavsett vad man har gjort.

Ja, så ger det också i princip alltid annars.

Advokater ska inte säga i rätten vad de själva tycker och tror det är bäst.

Deras råd är liksom inte ens att se till att sanningen ska komma fram i andra fall.

De ska hjälpa sin klient att föra fram det klienten vill.

Men här går advokaten från sin vanliga roll.

Tanken med det här är att det juridisk ombudet också ska vara ställföreträdare för barnet som en slags tillfällig vånadshavare kan man säga

eller den som ska föra fram den uppfattning som advokaten tror är barnets bästa i alla fall.

Och flera advokater jag har pratat med tycker själva att det här är svårt och problematiskt.

Vi stider egentligen mot våra regler eller våra etiska regler där vi ska vara lojala med våra klienter och följa det som de säger.

En av flera jag har pratat med är Ulla Bellav Klärker som är advokat och länge har jobbat med LVU-mål.

Många barnen upplever jag och känner sig oerhört sjukna utav advokaten.

Och Leo i det här läget. Vad tycker han själv om att bli inlåst på det här sättet?

Han ville absolut inte bli det. Men hans advokat tycker att det är viktigt att Leo fortsätter ha tvångsvård.

Jag minns att jag var väldigt, väldigt frustrerad över att jag inte hade med frihet och bara ville ut.

Man känner inte att man förtjänade att bli straffad, inte i tolvårsåldern.

När han skulle pröva så medgav han för sin advokat och att han hade skolkat och han förstod att det var problematiskt.

Så de här omständigheterna om vad han hade gjort var egentligen alla överens om.

Men Leo tyckte att han räckte med frivillivård. Han ville inte vara inlåst.

Har du varit på såna här låsta avdelningar?

Ja, jag har varit på ett par stycken, inte just på den som Leo hamnade på.

Hur ser det ut och hur är det?

Det är svårt att föreställa sig att man inte har varit där.

Hur pass låst en avdelning på en sådan institution är.

Det är liksom pansaglas eller det okrossbara glas.

Stängsel runt om det finns isoleringceller som är små och helt kala, utan några som helst möbler där banen kan bli inlåsta.

Man har inte rätt att ringa vem man vill eller träffa vem man vill.

Man var rädd och hade panik nästan över att jag var inlåst.

Jag hade panik idag och den här känslan av att alla vuxna är emot den.

Leo bestämde sig för att försöka överklaga den här domen, men då uppstår ett problem.

Vad då då?

Leos advokat tyckte att det var bra att han fick LVU.

Han tyckte Leo behövde det.

Så i den första instansen i förvaltningsrätten så medgav advokaten LVU.

[Transcript] Dagens Eko / Leo, 12, tog strid mot tvångsvården

Och Kamarettens då nästa instans menade att då hade det beslutat gott Leos väg eftersom hans advokat ville ha LVU.

Man kan bara överklaga en dom som har gått den emot.

Men han ville ju inte det?

Nej, exakt. Det var ju bara advokaten som vi tyckte att han skulle ha LVU.

Men Kamarettens menade att han fick inte överklaga.

Det var till och med så att man menade att advokaten här hade gjort fel som ens hade försökt att överklaga det här.

Så han nekades till och med betalt för den här tiden att ha lagt ner på det här överklagandet.

Jag måste säga att det framstår ju som rätt underligt det här.

Jag förstår ju att det kan vara nödvändigt att tvångsomhänder ta barn som hamnas snett.

Och att det kan behöva göras mot deras vilja.

Men hela systemet är lite förbryllande.

I alla fall om man jämför med hur det fungerar om vuxna frihetsberövas eller hur?

Ja precis.

Det ligger ju liksom i saknadsnatur att om du ska tvångsomhänder ta något så oftast vill ju inte den bli omhändertagen.

Då skulle du inte behövas något tvång.

Och precis är det ju samma sak egentligen med en vuxen som kanske ska dömas till fängelse

att den vuxna kanske inte tycker att den ska sitta i fängelse.

Men den här processen hur det här går till då

är ju väldigt annorlunda för barn under 15

jämfört med någon som har fyllt 15.

Men samtidigt kan man jämföra så.

LVU när det handlar om att man ska hjälpa ett barn

och egentligen ta hand om barnet

och ett brottmål och fängelse straff till exempel.

Nej det kan man ju tänka att man kanske inte kan göra.

För att LVU är en skyddslagstiftning

det är inte en straffande lagstiftning

utan den finns till för barnets bästa

och ska se till att barnet får den vård som barnet behöver.

Man låser alltså inte in barn i lite LVU

som ett straff för något de har gjort.

Men ur ett barns perspektiv så är det ändå en tvångslagstiftning.

Och det kan vara till exempel brott

som ligger till grund för LVU.

Så ur ett barns perspektiv så kan det

upplevas som ett tvång, vilket det också är

och ett straff.

Och uppenbarligen är det så att då

LVU upplever det.

Men är det kört för honom då när det gäller att kunna överklaga?

Ja det verkar ju ganska kört.

Kammeretten nekade honom helt enkelt att överklaga.

Men under den här perioden så hände någonting som förändrar Leos möjligheter.

För kort innan hans fall så hade man börjat anpassa lagen till barnkonventionen som man då ville göra till svensk lag fullt ut.

Det blev det senare 2020 men redan vid den här tiden hade man då skrivit in i lagen att barn ska få komma till tals tydligare.

Man skrev till och med att även om barnet inte ens ville komma till tals så skulle man så långt det möjligt ändå klarlägga deras åsikt i den här frågan.

Och Leos fall som kom ganska kort efter den här lagen hade 30 kraft, kom liksom att bli en prövning av den nya lagen.

Så Leö Brandtqvist advokat drev fallet vidare åtanom till högsta förvaltningstomstolen.

Och vad hände där då?

Det är inte alltid högsta förvaltningstomstolen som inte tar upp all ärenden, men det gjorde man här.

Så nu kom det här snåriga fallet att prövas.

Och jag fick ta hjälp av Titti Mattsson som är professor i offentlig rätt och expert i barnrets frågor för att reda ut vad det egentligen var som stod på spel här.

Hon menar om att det handlar om hur viktig barns åsikt ska vara i ett domstolbeslut.

Och det är det som är kärnfrågan här.

Det här barnet har ju motsatt sig det hela tiden men frågan är ska man lyssna på barnet rent formellt eller ska man bara ta det som biinformation?

Ja, och vad kommer man fram till då?

Ja, i högsta förvaltningstomstolen så fick Leo till slut rätt.

Han hade rätt att överklaga domen slog man fast.

Och det här blev då vägledande för domar framöver.

Så sen dess är det fastslaget att barn även under 15 år har rätt att överklaga även om deras advokator tycker annat.

Den här domen innebar ju att man tydliggör ställsförträdans roll att framföra barnets röst.

Och därigenom förverkliga barnets rättigheter.
Så får han som han vill nu och blir utsläppt?
Nej, det som prövades i högsta förvaltningsstolen
var bara om han hade rätt att överklaga
vilket man kom fram till att han hade.
Och det han ville överklaga då eller försökte överklaga
var det akuta om händetagandet av och om.
Men det tog som tid innan beslutet var klart.
Så vid det laget hade redan hans LVU konverterats
till ett mer varaktigt tvångsvårdsbeslut.
Så för Leo's del fick det ingen betydelse i praktiken.
Han fortsatte att vara inlåst.
Men ändå någon slags seger för honom?
Eller vad säger han själv om det så här efterhand?
Ja, det var faktiskt inte helt lätt att ens få tag i Leo.
Han har haft det ganska tufft under sin uppväxt
och när jag först fick tag i hans mamma
och sa att vi skulle göra ett program om hennes sons vägledande dom
så trodde hon att jag drev med henne.
Hon hade ingen aning om att Leo hade överklagat
och att det hade lätt till ett priorikat i högsta förvaltningsstolen.
Och när jag sen fick tag i Leo själv
visade sig att inte heller han hade en aning om
att hans fall gått vidare och blivit här viktiga vägledande fallet.
Även den processen skedde ovanför hans huvud kan man säga
medan han var inlåst.
Nej, jag hade ingen aning.
Det kom som en chock.
Det är kul att man har gjort någonting bra i så ung ålder.
Det är häftigt.
Men Daniel, då har jag alltså ändå Leo's fall
även om man själv då inte haft någon aning om det.
Blivit vägledande, med stöd av VU och barnkonventionen
och slagit fast då att barn ska få komma till tal
så att deras åsikter vägs in i sådana här fall av tvångsplacering.
Bli det så då?
Ja, skulle jag säga.
Jag har granskat hur det här fungerar i praktiken
och de senaste månaderna har gått igenom
alla domar om LVU som fattats på grund av barns egna beteende
som det var i Leo's fall.
Jag gick igenom alla sådana beslut under en period i landets
förvaltningsrätter i fyra månader.
Det var nästan 300 beslut.

Och det man kan se då, för barn över 15 så framgår i princip alltid vad de tycker.

Det är oftast väldigt tydligt utskrivet i domarna precis som det är för vuxna i till exempel ett brottmål. Men för dem under 15 så är inte alls alltid det framgår vad barnen själva tycker.

Det står helt enkelt inte med.

Så i en tredjedel av domar som rör barn under 15 går inte deras inställning till LVU.

Men borde det inte göra det då efter den här vägledande domen då?

Jo, det kan man tycka.

Det står ju också uttryckligen i både LVU och barnkonventionen som är lag att barn ska få uttala sig.

Det står att en unges åsikt ska tillmätas betydelse i förhållandet till barnets ålder och mognad.

Men när det gäller de här fallen som rör då barns eget beteende till skillnad från hemförhållanden

där det kanske är föräldrar som brister i domsorgen så är de allra flesta barn ganska stora.

För de som är under 15, de flesta är 15 eller över men för de som är under 15 så är de oftast 14 eller 13.

Det är bara en bråkdel som är under 13 år.

Så det är liksom inga små barn.

Nästan lika mognad då?

Ja, de är i alla fall nära äldre till den här 15 års gränsen.

Men det framgår alltså ändå inte vad dom tycker i så många fall.

Så att de här lagarna rör även barn under 15 år.

Och jag har träffat flera unga som inte ens har förstått att det varit en process i domstol.

De vet inte ens om det förrän jag berättade för dem.

Då har ju inte jag inte hållit alls.

Då är det som att alla är mot mig.

Om inte jag har någon vuxen i min sida, vem ska då lyssna, liksom?

En av dem jag har pratat med kallar vi Julia och hennes advokat drar också en motsatt linje i rätten än den hon själv ville.

Jag var ändå ganska samarbetsvillig.

Att jag vill ha hjälp i hemmet med bub eller att jag borde kanske familja hem nära mig.

För jag har flyttade väldigt långt bort.

Så jag var ändå samarbetsvillig att mötas på mitten någonstans, liksom.

Att det skulle vara bättre för mig.

Och jag vet det.
Jag var väldigt inställd på att jag ville inte vara inlås.
Jag kan inte vara inlås. Jag mår dåligt.
Därför stod han inte, liksom.
De ville bara att jag skulle vara inlås.
Och då såg de in det.
Och så gör de sitt och fortsätter de sitt liv, liksom.
Men Daniel, om det nu är så då att
den här vägledande domen
Leos fall inte fått det genomslaget
att barnens röster kommer fram
i de här processerna.
Så undrar man ju varför?
Finns det någon bra förklaring till det?
Eller är det helt enkelt att de bara skiter i vad barnen tycker?
Det är svårt att förstå varför
det stå med.
Det jag vet är att det inte framgår av domen
om barnen har fått komma till tals
och vad de i såna fall har sagt.
Man skulle kunna tänka sig att domstolen
har fått till sig barnens synpunkter
men låtit blisen att skriva dem i domen.
Men oavsett så ger det här
också en fråga om rätt säkerhet, bland annat.
Och att det ska stå med i en dom
vad den som domen berör tycker.
Men du sa ju det,
att en anledning till att Leos fall
skulle börja med barnkonventionen
som skulle bli lag i Sverige.
Om det du nu har kommit fram till
att barnens perspektiv inte alls
kommer in i processerna, bryter man mot den lagen då?
Ja, det finns ju dom som menar att man gör det.
Jag visar också resultatet av den här undersökningen
för advokatsamfundets generalsekreterare
Mia Edvall Insulander.
Hon blev minst sagt förvånad.
Jag tycker att det låter oerhört anmärkningsvärt.
Och mot bakgrunden av barnkonventionen
och att vi har väldigt tydlig lagreglering
som säger att barn har rätt
att få sina åsikter framförda och beaktade

så tycker jag att det låter väldigt märkligt och det är inte rätt säkert skulle jag säga.

Men Daniel nu då?

Alltså det verkar ju som att både berörda barn och unga, du pratar mer och advokater som jobbar med det här är väldigt kritiska till att det ser ut så här. Finns det någon chans att det kommer förändras?

Vi får se, i förra veckan så kommer en ny statlig utredning om barns rätt där utredarna föreslår att barns rättigheter ska förstärkas på flera sätt.

Bland annat ska barn även under 15 har rätt att vara med i rättssalen i till exempel sådana här fall, enligt förslagen.

Och man vill också införa ett oberoende banombud utöver barnens advokater eller ställföreträdare

där banombuden bara ska driva den linje de frågor som barnet själv vill.

Och Leor har, alltså som först inte hade någon aning om att hans fall ens blivit vägledande och nu antar jag, fått reda på att det egentligen ändå inte fått så stort genomslag. Vad säger han om allt här?

Precis som andra säger så förstår inte han hur det här har kunnat fortgå när det nu finns en vägledande dom som säger att barns åsikter ska vara viktiga.

Ja, jag förstår inte hur det kan gå igenom då.

Alltså om det är en dom på det och det är lag på att det ska vara så så ska det ju vara så.

Leor själv är ändå stolt över att ha varit med i det här rättsfallet även om den kanske inte har fått det genomslag experter menar att det borde ha fått och själv så vill han jobba med den här typen av frågor i framtiden.

Jag vill själv i framtiden arbeta med sådana här frågor med missbruk och kriminalitet och hjälpa människor i ur sådana saker.

[Transcript] Dagens Eko / Leo, 12, tog strid mot tvångsvården

Så jag tycker det är jättehäftigt
att man har gjort ett avtryck
i den åldern, absolut.

Tack så mycket Daniel.

Tack.

Och det var allt från Dagens Eko.

Programledare var Robin Olin

gäst Daniel Velasco

och producerade gjorde Karl Kadhammar

och Felix Österpersonne.

Mila gärna oss på Dagens Eko

at Sverigesradio.se.